

ریاضی دانان

احمد حافظ پور

دانش آموزان عزیز! از دوره قبل، دفتر تازه‌ای را گشوده‌ایم تا شما را با برخی از بزرگ‌ترین ریاضی‌دانان ایران و جهان آشنا کنیم. این معرفی بهانه‌ای خواهد بود که شما در هر شماره تعدادی از این چهره‌ها را به اختصار بشناسید. از آنجا که پاره‌ای از این ریاضی‌دانان به مباحثی فراتر از ریاضیات دبیرستانی پرداخته‌اند که درک آن‌ها برای شما مشکل است، ما می‌کوشیم جنبه‌های ساده‌تر زندگی آنان را برای شما بازگو کنیم.

سوفی ژرمن، ماری (۱۸۳۱ - ۱۷۷۶)

سوفی ژرمن از انگشت‌شمار زنان ریاضی‌دان در اروپای قرن هجدهم بود. او در سال‌های بحرانی انقلاب کبیر فرانسه در پاریس زاده شد. ۱۳ سال داشت که شوق ریاضی در او فوران کرد و با اینکه تحصیل دختران، به‌ویژه ریاضی خواندن، چندان مورد قبول نبود، توانست خود را به سطح یک استاد ریاضی برساند. او با دو ریاضی‌دان بزرگ، لاگرانژ و گاوس ارتباط علمی داشت و گاوس پیشنهاد داد که سوفی را به‌عنوان استاد دانشگاه گوتینگن آلمان بپذیرند. کارهای مهم سوفی «رساله‌ای در باب نظریه اعداد» و «نظریه کشسانی» است. همچنین آثاری در زمینه هندسه، دیفرانسیل و اعداد اول دارد. به علاوه در حوزه فلسفه و روان‌شناسی هم دارای آثاری بود. سوفی ژرمن عمر کوتاهی داشت و در ۵۵ سالگی درگذشت.

رهنما، غلامحسین (۱۳۲۵ - ۱۲۵۹ شمسی)

غلامحسین رهنما از استادان دانشمند ریاضی در اوایل قرن حاضر بود. او در شیراز متولد شد. در نوجوانی به تهران رفت و در مدرسه دارالفنون به تحصیل مشغول شد. استاد ریاضی او، عبدالغفار خان نجم‌الدوله، ریاضی‌دان و منجم برجسته‌ای بود. رهنما پس از پایان تحصیلات خود معلم ریاضی دارالمعلمین تهران شد و سال‌ها در آنجا تدریس کرد و کتاب‌های ریاضی نوشت. هنگامی که دانشگاه تهران تأسیس شد (۱۳۱۳)، رهنما را به‌عنوان دکتر ریاضیات پذیرفتند و او بعداً استاد و رئیس دانشکده فنی شد. هنگامی که استاد دانشکده فنی بود، در سال ۱۳۱۶ آزمایش معروف «آونگ فوکو» را با آویختن آونگ از سقف گنبد مسجد سپهسالار (شهید مطهری فعلی) انجام داد و این آزمایش برای اولین بار در ایران به نام او ثبت شد. آزمایش مذکور حرکت وضعی زمین را اثبات می‌کند. رهنما عضو فرهنگستان زبان فارسی بود و در سه دوره هم تصدی وزارت فرهنگ را برعهده داشت. او در مجموع ۵۰ جلد کتاب درسی برای مدرسه‌ها و دانشگاه‌ها نوشت که از جمله: هیئت، هندسه مجسمات و هندسه مسطحه می‌باشد. رهنما در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) در شهر «ری» مدفون است.

شهریاری، پرویز (۱۳۹۱ - ۱۳۰۵)

شهریاری آموزشگر بزرگ ریاضی و مردی بسیار پرکار و علاقه‌مند به علم بود. در کرمان متولد شد. دانش آموز بود که پدرش را از دست داد، ولی با حمایت مادر فداکارش درس خواند و توانست از دانش‌سرای عالی تهران لیسانس ریاضی بگیرد. او زبان‌های انگلیسی، فرانسه و روسی را می‌دانست و از این زبان‌ها ترجمه می‌کرد. سال‌های طولانی در مدرسه‌ها و دانشکده‌های تهران درس داد. ده‌ها کتاب نوشت یا ترجمه کرد، بیش از هزار مقاله نوشت و چند مجله را هم سردبیری کرد. مجله‌ای که در دست دارید (برهان) نیز یکی از بنیانگذارانش مرحوم شهریاری بود و ده‌ها مقاله در آن نوشت. این مرد دانشمند را باید از چهره‌های ماندگار ریاضی در قرن حاضر در ایران دانست. شهریاری در تهران درگذشت و به خاک سپرده شد.

شیخ بهایی (۱۰۳۱ - ۹۵۴ق)

نام او محمد بهاء‌الدین عاملی، معروف به شیخ بهایی است. در زمان شاه‌عباس صفوی می‌زیست و شاه به او اعتماد و علاقه داشت. او در نوجوانی با خانواده‌اش از جبل‌عامل لبنان به ایران مهاجرت کرد و تا پایان عمر در ایران بود و سرانجام در حرم حضرت رضا (ع) به خاک رفت. شیخ بهایی استعدادی عجیب در همه علوم داشت، به طوری که نمی‌توان گفت در کدام رشته بیشتر می‌دانست، ولی مسلم است که در ریاضی و نجوم هم چهره‌ای بی‌نظیر بوده است. کتاب مشهور شیخ بهایی در ریاضیات، «خلاصه الحساب» به عربی است. این کتاب تا قرن اخیر به‌عنوان کتاب ریاضی در بسیاری از حوزه‌های علمی اسلامی مورد استفاده بود. سازمان «یونسکو» در سال ۲۰۰۹ میلادی که «سال نجوم» نام‌گذاری شده بود، نام شیخ بهایی را جزو مفاخر ایران ثبت کرد. پس از شیخ، کسی در ریاضیات قدیم به بزرگی او نرسید.

صفاری، حسن (۱۳۸۱ - ۱۲۹۵ش)

حسن صفاری از برجسته‌ترین مؤلفان کتاب‌های ریاضی درسی در ایران بود. او در تهران متولد شد، از دانش‌سرای عالی لیسانس ریاضی گرفت و در مدرسه‌های تهران به تدریس پرداخت. در همان سال‌ها او با ابوالقاسم قربانی (که بعداً با او نیز آشنا خواهیم شد)، ده‌ها کتاب ریاضی شامل جبر، مثلثات، حساب و هندسه برای مدرسه‌ها نوشتند، به طوری که نام «صفاری - قربانی» برای معلمان و دانش‌آموزان به یک نام مشهور و یا نشان تبدیل شده بود. صفاری مترجمی برجسته نیز بود و چندین کتاب مهم ترجمه کرد؛ از جمله: تاریخ علوم، تاریخ صنایع و اختراعات؛ ریاضی دانان نامی. صفاری در اواسط عمرش به فرانسه رفت و مقیم پاریس شد و همان‌جا درگذشت.

